

УДК:343.13:343.34(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.55>

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

Конопельський В.Я.,*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ***Чекмарьова І.М.,***кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Конопельський В.Я., Чекмарьова І.М. Особливості звільнення від покарання особи, яка вчинила публічні заклики до вчинення терористичного акту.

Стаття є дослідженням особливостей звільнення від покарання особи, яка вчинила публічні заклики до вчинення терористичного акту. Зокрема було з'ясовано, що терористичний акт – це насильницька діяльність або насильство, яке вчиняється з метою викликати страх, паніку, створити загрозу життю, здоров'ю та безпеці людей або залякати, застосовуючи цивільне населення як живий щит або збройний засіб. Терористичні акти зазвичай спрямовані на досягнення політичних, релігійних, ідеологічних або соціальних цілей. Тероризм може бути здійснений окремими особами, групами або організаціями. Визначено, що терористичний акт є кримінально-караним діянням, відповідальність за яке передбачена ст. 258 КК України. Конкретизовано, що злочин, передбачений ст. 258–2 КК України «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», вчинений у формі виготовлення чи зберігання матеріалів з закликами до вчинення терористичного акту, характеризується наявністю спеціальної мети, а саме – розповсюдження відповідних матеріалів у подальшому. Визначено, що відповідно до ст. 258–2 КК України встановлено відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту, які можуть каратись не тільки позбавленням волі, а й виправними роботами чи арештом. Узагальнено, що системний аналіз загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, які передбачені статтями 45–49 КК України, дозволяє визначитися із застосуванням їх до осіб, які вчинили злочини терористичного характеру. Отже, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України) та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48 КК України) за наявності вказаних у цих нормах підстав можна застосувати до осіб, які вчинили втягнення

у вчинення терористичного акту (ч. 1 ст. 258–1 КК України) та публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258–2 КК України). Отже, передбачення законодавчого компромісу щодо злочинів терористичного характеру є особливою формою кримінально-правового впливу. У сфері кримінально-правового регулювання спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів терористичного характеру ведуться наукові дискусії, в яких зріє то «раціональне зерно» наукових тверджень, що дозволяє реалізувати законодавчий компроміс щодо цих злочинів більш раціонально.

Ключові слова: терористичний акт, публічні заклики, кримінальна відповідальність, злочинні діяння, тероризм, звільнення від покарання.

Konopelskyi V., Chekmaryova I. The peculiarities of exemption from punishment for individuals who have made public calls to commit a terrorist act.

The article is a study of the peculiarities of exemption from punishment for individuals who have made public calls to commit a terrorist act. Specifically, it was established that a terrorist act involves violent activities or violence carried out with the intention to instill fear, panic, threaten lives, health, and safety of people, or to intimidate by using civilians as human shields or armed means. Terrorist acts are usually aimed at achieving political, religious, ideological, or social goals and can be perpetrated by individuals, groups, or organizations. The criminal responsibility for committing a terrorist act is governed by Article 258 of the Criminal Code of Ukraine.

Furthermore, the article specifies that the crime defined in Article 258–2 of the Criminal Code of Ukraine, «Public Calls to Commit a Terrorist Act,» is characterized by the special intent of disseminating materials inciting terrorist acts. According to Article 258–2 of the Criminal Code of Ukraine, those who make public calls to commit a terrorist act may face

not only imprisonment but also corrective labor or arrest.

The study concludes that a systemic analysis of general types of exemption from criminal liability, as provided in Articles 45–49 of the Criminal Code of Ukraine, allows for their application to individuals who have committed terrorist offenses. Thus, the provisions for exemption from criminal liability based on personal surety (Article 47 of the Criminal Code of Ukraine) and exemption due to a change in circumstances (Article 48 of the Criminal Code of Ukraine) can be applied to individuals who have been involved in committing a terrorist act (Part 1 of Article 258–1 of the Criminal Code of Ukraine) and those who have made public calls to commit a terrorist act (Article 258–2 of the Criminal Code of Ukraine).

Consequently, legislative compromise regarding terrorist offenses represents a special form of criminal law impact. Within the realm of criminal law regulation of specific forms of exemption from criminal liability for committing terrorist offenses, there are ongoing scientific discussions, which discern the rational basis of scientific assertions, enabling a more rational implementation of legislative compromise concerning these crimes.

Key words: terrorist act, public incitement, criminal liability, criminal offenses, terrorism, exemption from punishment.

Постановка проблеми. Суспільство нерідко стикається з викликами, пов'язаними зі збалансуванням між свободою слова та необхідністю захисту національної безпеки. Одним із найскладніших випадків, які вимагають глибокого розуміння та обґрунтованих рішень, є ситуація з особою, яка вчинила публічні заклики до вчинення терористичного акту. Такі заклики можуть мати небувалий масштаб та вплив, приводячи до катастрофічних наслідків та порушення громадського спокою. Водночас, суспільство поважає свободу слова як один із основоположних принципів демократії, який відіграє важливу роль у формуванні публічної думки та взаємодії громадян.

Основне завдання полягає в тому, щоб знайти золоту середину між захистом прав людини на вільне висловлення думки та захистом суспільства від можливих терористичних загроз. Виникає запитання, які механізми та законодавчі інструменти можуть забезпечити ефективний контроль над особою, що пропагує насильство, одночасно уникаючи порушення прав і свобод громадян.

Отже, забезпечення збалансованого підходу до звільнення від покарання особи, яка вчинила публічні заклики до вчинення терористичного акту, є серйозним викликом для суспільства. Вимагаються ретельний аналіз, обґрунтовані рішення та спільні зусилля у забезпеченні безпеки та захисту громадянських прав і свобод.

Стан опрацювання. За сучасних умов більшість науковців погоджуються з недосконалістю законодавчого формулювання ст. 258 КК України, яка встановлює відповідальність за вчинення терористичного акту. Теоретична концепція злочинів терористичного характеру представлена значною кількістю наукових праць. До розробки цього напрямку кримінально-правового регулювання долучилися, зокрема, В.Ф. Антипенко, В.І. Борисов, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, А.О. Данилевський, В.П. Ємельянов, О.О. Кваша, О.М. Костенко, І.О. Криворучко, О.М. Литвак, М.І. Мельник, М.В. Семикін, В.П. Тихий, М.І. Хавронюк та багато інших криміналістів.

Метою статті є комплексне та всебічне дослідження особливостей звільнення від покарання особи, яка вчинила публічні заклики до вчинення терористичного акту.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток терористичної діяльності у світі не обходить стороною і Україну. Наразі із розповсюдженням та впливом терористичних ідеологій та вільним доступом їхніх інформаційних порталів, які важко контролювати і не можливо їх усунути з інтернет простору дає можливість терористичним організаціям втягувати осіб до вчинення ними терористичних актів. Вербування та залучення є основними способами для набору нових виконавців злочинних діянь які мають на меті екстремістські мотиви.

Тероризм (від лат. terror – «жах») – у широкому сенсі використання або загроза застосування насильства для досягнення політичної, релігійної або ідеологічної мети [3, с. 131]. Визначення терміна «тероризм» є проблематичним питанням, оскільки зараз існує понад 100 визначень цього явища. Однак жоден з них не є загальновизнаним міжнародним співтовариством. Українські юристи В. Ємельянов та С. Гавриш зазначають: «у диспозиції проекту законодавчого акту України сучасна наука розглядає тероризм у трьох аспектах: як злочинний акт, як терористичні групи (організації) та як терористичні доктрини». Також необхідно відрізнити тероризм від латинського терор – жах, страх перед терором – політика залякування, придушення політичного опонента силою [1, с. 41–43].

Головними ознаками тероризму є такі: це протиправна суспільно небезпечна діяльність; зміст її має ознаки різноманітних складів злочину, які належать до злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю. Важливою ознакою тероризму є застосування насильства фізичного, майнового, морально-психологічного або погроза його застосування; стрижнем тероризму є процес залякування. Як правовий феномен, тероризм має тактичну та стратегічну мету: тактична – досягнення успіху в здійсненні конкретного акту тероризму, а стратегічна – спрямована на виконання завдань у політичній або релігійній сферах. Об'єктом те-

роризму є найважливіші сегменти життя суспільства – його безпека, а також безпека держав (и) в особі їх представників тощо [11].

Термін «терористичний акт» широко вживається у засобах масової інформації та, в деяких випадках, отримав законодавче визначення. Однак, до сьогодення часу залишається актуальним питання щодо точності і оптимальності таких законодавчих визначень, а також до того, наскільки вони дійсно відображають сутність цього явища. Визначення, які містяться у кримінальних кодексах окремих держав, стають об'єктом аналізу при спробі встановити відповідні характеристики терористичних актів [9, с. 131–136].

Згідно з Кримінальним кодексом України (далі – КК України), терористичний акт визначається як вчинення дій, таких як застосування зброї, вибухів, підпалів або інших подібних актів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я людей, призводять до значної майнової шкоди чи мають серйозні інші наслідки. Основна мета таких дій полягає у порушенні громадської безпеки, залякуванні населення, провокації воєнних конфліктів, міжнародного ускладнення або впливу на рішення й дії державних органів, місцевого самоврядування, службових осіб, громадських об'єднань, юридичних осіб, міжнародних організацій. Терористичні акти також можуть здійснюватися для привертання уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів осіб, винних у вчиненні терористичних актів. Крім того, погрози вчинення таких дій з тією ж самою метою також розглядаються як терористична діяльність [1, с. 131].

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» терористична діяльність – це діяльність, яка охоплює:

планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;

підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;

організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;

вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;

пропаганду і поширення ідеології тероризму;

фінансування та інше сприяння тероризму;

виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою» [10].

Таким чином, до терористичної діяльності відносяться такі суспільно небезпечні діяння, які передбачені ст. 258 (терористичний акт); ст. 258–1 (втягнення у вчинення терористичного акту); ст. 258–2 (публічні заклики до вчинення терорис-

тичного акту); ст. 258–3 (створення терористичної групи та терористичної організації); ст. 258–4 (сприяння вчиненню терористичного акту); ст. 258–5 (фінансування тероризму) КК України [3].

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 258–2 КК України, містить ознаки кількох діянь, які в юридичній літературі поділяють по-різному. Так, в одному Науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України вказується, що об'єктивна сторона цього складу злочину виражається у двох формах:

публічні заклики до вчинення терористичного акту;

розповсюдження матеріалів з такими закликами [5, с. 914];

в іншому науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України вказується на чотири форми об'єктивної сторони цього складу злочину, яка може виражатися у:

публічних закликах до вчинення терористичного акту;

розповсюдженні матеріалів з такими закликами;

виготовленні таких матеріалів;

їх зберіганні [6, с. 768].

Тобто, назва статті певною мірою не відповідає її змісту, оскільки зміст статті включає ознаки значно більшого кола діянь, ніж вказано в її назві.

Визначаючи об'єктивну сторону злочину публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258–2 КК України) В.П. Тихий доходить висновку, що цей злочин представляє собою публічне підбурювання до вчинення терористичного акту, поняття якого сформульовано в ст. 258 КК України як одного з видів тероризму, терористичної діяльності (терористичного злочину) [7, с. 95].

Суспільна небезпечність публічних закликів до здійснення терористичних актів та інших злочинів терористичного характеру полягає в їхній загрозі основним цінностям громадської безпеки, таким як життя, здоров'я, власність, а також системі державного управління. Особливістю таких злочинів є те, що вони спрямовані на широке та невизначене коло осіб, чим суттєво відрізняються від злочину, передбаченого статтею 258–1 Кримінального кодексу України.

Основним способом вчинення злочину, передбаченого статтею 258–2 Кримінального кодексу України, є поширення публічних закликів до здійснення терористичних актів, включаючи розповсюдження матеріалів, що містять такі заклики, а також їхнє виготовлення чи зберігання. Слід зазначити, що саме публічні заклики є одним із способів підбурювання до злочинів. Варто зауважити, що Кримінальний кодекс України не містить поняття «підбурювання до злочину», але згідно з частиною 4 статті 27, підбурювачем вважається особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою,

примусом або іншим способом спонукала іншого співучасника до вчинення злочину. Підбурювач може використовувати різні методи для спонукання особи до злочину, перелік яких, вказаних у зазначеній нормі, є не вичерпаним, оскільки передбачено схилення і «іншим чином».

Склад злочину, який передбачений статтею 258–2 Кримінального кодексу України, обмежується лише публічними закликами до вчинення терористичних актів, не враховуючи можливості публічних закликів до інших терористичних злочинів, таких як захоплення заручників, створення терористичних груп або терористичних організацій і т.д. Ця обмеженість представляє собою явний недолік даного складу злочину, особливо зважаючи на те, що у статті 5 Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 року [2], рекомендується встановлювати в національних законодавствах відповідальність за публічне підбурювання до вчинення терористичних злочинів загалом, а не лише терористичних актів.

У ст. 258–2 КК України встановлено відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту, які можуть каратись не тільки позбавленням волі, а й виправними роботами чи арештом. Системний аналіз загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, які передбачені статтями 45–49 КК України, дозволяє визначитися із застосуванням їх до осіб, які вчинили злочини терористичного характеру. Отже, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України) та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48 КК України) за наявності вказаних у цих нормах підстав можна застосувати до осіб, які вчинили втягнення у вчинення терористичного акту (ч. 1 ст. 258–1 КК України) та публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258–2 КК України). Особи, які вчинили злочини терористичного характеру, звільняються від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України). Таким чином, у законодавстві відсутні підстави для застосування до осіб, які вчинили терористичний акт, створення терористичної групи чи терористичної організації, фінансування тероризму, загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності (за винятком ст. 49 КК України) [8].

Ст. 258 КК України містить заохочувальну норму, згідно з якою особа звільняється від кримінальної відповідальності за всі раніше виконанні підготовчі дії. Ці дії не враховуються при оцінці повторності злочину, а також як обставина, яка обтяжує відповідальність при призначенні покарання за знову вчинений тероризм. Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 1 ст. 258 КК України в частині погрози вчинення терористичного

акту є своєчасне попередження правоохоронних органів про акт тероризму, який готується, сприяння його припиненню або розкриттю до повідомлення такій особі про підозру, якщо в її діях відсутні ознаки складу іншого злочину. Крім того, для звільнення від кримінальної відповідальності необхідно ще й те, щоб злочин вдалося попередити. Причому попередження злочину повинно бути добровільним. Особа має усвідомлювати реальну можливість продовжувати злочинні дії. Попередження повинне бути своєчасним, тобто у правоохоронних органів повинен бути час для того, щоб вони могли попередити акт тероризму, який готується. Якщо ж таке попередження настало вже після терористичного акту, то говорити про застосування заохочувальної норми не можна [4, с. 314].

Висновки. Отже, дослідження особливостей звільнення від покарання особи, яка вчинила публічні заклики до вчинення терористичного акту, виявило, що ця проблема вимагає ретельного і комплексного аналізу з позицій права, етики та безпеки суспільства. Правовий статус таких закликів визначається як грубе порушення публічного порядку, національної безпеки та прав людини. Для забезпечення справедливого та ефективного реагування на такі випадки необхідно вдосконалити законодавство, сприяти розвитку відповідних юридичних механізмів та забезпечувати взаємодію правоохоронних органів та судової системи. У відповідь на сучасні виклики, пов'язані з тероризмом, важливо розробляти інтегровані стратегії, спрямовані на забезпечення національної безпеки, відстоювання прав людини та утвердження принципів правової держави. При цьому, необхідно забезпечувати баланс між правами особи та безпекою суспільства, дотримуючись міжнародних стандартів і норм права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гавриш С., Ємельянов В. Відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації в проекті КК України: окремі проблеми. *Право України*. 2000. № 10. С. 41–43.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cogi-bin/laws> (дата звернення 21.07.2023).
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Мохончук С.М. Звільнення від кримінальної відповідальності за тероризм. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 8. С. 313–315.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред.

- П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 2-е вид., перероб. та доп. Київ: Дакор, 2008. 1428 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. М.Г. Мельника, М.Г. Хавронюка. 6-е вид., перероб. та доп. Київ: Юрид. думка, 2009. 1236 с.
 7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. У 2 т. Т. 2. 3-тє видання перероб. та допов. Київ: Алерта. КНТ. Центр учбової літератури, 2009. 624 с.
 8. Парасюк Н. М. Злочини терористичного характеру та законодавчий компроміс. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2020. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2020/27.pdf.
 9. Поняття і ознаки терористичного акту в кримінальному законодавстві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. № 10. С. 131–136.
 10. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.
 11. Семенишин М.О. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з терористичною діяльністю. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 1 (89). С. 287–297.